

CZU:340.13:341.9

PARTICULARITĂȚI SPECIFICE RĂSPUNDERII DE DREPT PRIVAT

Dumitru BALTAG

doctor habilitat, Profesor universitar, ULIM

Veaceslav CERBA

doctorand, ULIM

REZUMAT

Răspunderea juridică cu siguranță reprezintă fenomenul care este extrem de complex din punct de vedere juridic. Acest lucru determină delimitarea modelelor teoretice ale răspunderii: modelul teoretic al răspunderii în dreptul privat și modelul teoretic al răspunderii în dreptul public. Aceste modele sunt luate drept bază atunci când unii autori încearcă a delimita anumite particularități ce caracterizează răspunderea juridică în diferite ramuri de drept sau, în mod mai general, în domeniile dreptului public și al celui privat.

Cuvint-cheie: răspundere juridică, răspundere juridică în dreptul privat, particularități, model teoretic al răspunderii juridice.

LEGAL LIABILITY PECULIARITIES IN PRIVATE LAW

Dumitru BALTAG

dr. hab. in law, university professor, Free International University of Moldova

Veaceslav CERBA

PhD student, Free International University of Moldova

SUMMARY

Legal liability is a phenomenon that, from a legal point of view, is extremely complex. This determines the delimitation of the theoretical models of liability: the theoretical model of responsibility in private law and the theoretical model of responsibility in public law. These models are taken as a basis when some authors try to delineate certain features of legal responsibility in different branches of law.

Keywords: legal liability, liability in private law, peculiarities, theoretical model of legal liability.

Introducere. Răspunderea juridică este fenomenul ce ordonează raporturile juridice. Atât răspunderea de drept public, cât și cea de drept privat au menirea de a conferi subiectelor raporturilor juridice siguranța în perspectivele raporturilor juridice ale căror părți devin acestea. Totuși, în funcție de ramură de drept sau de domeniu (privat sau public), aceste perspective sunt evidențiate de particularitățile pe care le prezintă răspunderea juridică. Astfel, articolul ce urmează vine să analizeze teoretic unele particularități manifestate în domeniul răspunderii de drept privat.

Metode aplicate și materiale utilizate. Întru evidențierea aspectelor relevante ale manifestării răspunderii de drept privat, autorul a ales să aplice următoarele metode: analitică, istorică, comparativă. Analiza unor aspecte ale răspunderii din dreptul privat

derivată din aplicarea metodei analitice a dus la evidențierea celor mai importante diferențe dintre răspunderea de drept privat și răspunderea de drept public. Din perspectivele metodei istorice, menționăm că s-au accentuat unele reglementări în evoluția lor temporală, iar metoda comparativă este cel mai mult folosită întrucât se caută evidențierea unor aspecte specifice derivate anume din comparația răspunderii de drept public și a celei de drept privat.

Bineînțeles că elaborarea prezentului articol nu se putea realiza fără fundamentarea normativă și teoretică a conținutului său. Reieșind din acestea, autorul a utilizat acte normative precum Codul de Procedură Civilă și altele.

Din punct de vedere teoretic, lucrările ce au servit drept sursă de inspirație și punct de pornire pentru această lucrare au drept autori pe: M. Mureșan, D. Chirică, Du-

mitru Popa, Joffe, I. V. Zaharov, Shershenevich etc.

Rezultate obținute și discuții.

Așa cum menționa autorul prezentei lucrări în alte articole, problematica răspunderii juridice rămâne a fi actuală, deși există o multitudine de lucrări care abordează diverse aspecte ale acestui fenomen. Se afirmă în același timp că examinarea răspunderii juridice din perspective mai înguste ar prezenta originalitate și actualitate în plus. Din aceste considerente vom menționa că în continuarea celor deja relatate și argumentate anterior, afirmăm că unul dintre segmentele ce prezintă interes pentru cercetarea contemporană a răspunderii juridice ține de manifestarea acesteia în ramurile dreptului privat și în cele ale dreptului public. Întrucât regulile, principiile, procedurile etc. utilizate pe parcursul aplicării normelor ce reglementează răspunderea juri-

dică în cele două sfere ale dreptului interacționează, dar și prezintă particularități incontestabile, putem afirma că anume cercetarea lor separată, cu luarea în calcul a tuturor elementelor comune, chiar prezintă interes științific ce denotă actualitate și originalitate. Pe lângă elementele comune menționăm interacțiunea permanentă a acestora în virtutea corelației strânse dintre ramurile de drept public și privat. Corespunzător, răspunderea de drept public și cea de drept privat se află într-o strânsă interacțiune permanentă ce face ca elementele componente ale modelului lor teoretic să se întrepătrundă întru conferirea unei eficiențe mai mari instituției răspunderii juridice, iar în consecință, conferirea unei eficiențe adevărate legalității și ordinii de drept.

Distincțiile pe care le prezintă răspunderea juridică în dreptul privat ne permit să o identificăm ca o categorie juridică independentă și ca un obiect separat de cercetare. Acest lucru îl evidențiem grație caracterelor pe care le prezintă răspunderea de drept privat, dar și elementele componente ale modelului teoretic al acesteia.

Aceasta, așa cum e firesc pentru instituția răspunderii juridice în general, are un caracter de orientare și disciplinare a acțiunilor subiectelor în cadrul raporturilor juridice de drept privat. Aplicarea răspunderii în ramurile de drept privat are menirea de a indica consecințele comportamentului necorespunzător literii legii, iar participanții la raporturile juridice civile au libertatea de a alege între comportamentul conform legii și altor acte normative – izvoare de obligații și cel ce atrage consecințele negative relative răspunderii juridice în cadrul ramurilor de drept privat. Prioritate se acordă bineînțeles rolului disciplinator al răspunderii, care este firesc să fie ales de către subiectele vizate

anterior. Acest caracter de disciplinare îl putem compara cu rolul normelor juridice, al prescripțiilor normative în societate. Astfel, realizarea instituției răspunderii juridice în general, și a celei de drept privat sau public în mod special, exercită un impact determinant asupra atitudinii și comportamentului subiectelor ramurilor corespunzătoare de drept. Aici putem face corelația cu sistemul juridic ale cărui componente sunt: conștiința – dreptul – ordinea de drept. Conștiința juridică joacă rolul unui receptor, primind stimulii pe care-i emite societatea, îi ordonează și îi supune unui examen axiologic. În același timp, joacă și un rol de baraj, interpunându-se între acești stimuli și realitatea normativă. Conștiința juridică apare ca o premisă a dreptului, iar funcția sa normativă este mijlocită de ipostazele conștiinței prin care omul devine subiect propriu-zis și titular de drepturi [8].

Or, făcând această paralelă între rolul de disciplinare a acțiunilor/inacțiunilor subiectelor ramurilor de drept privat și conștiința juridică pe care o manifestă acestea, putem contura și o conștiință juridică de drept privat. Specificul conștiinței juridice de drept privat ar fi anume reflectarea în conștiința subiectului de drept a conținutului normelor juridice de drept privat, evaluarea efectelor juridice ale comportamentului pe care-l poate alege subiectul și optarea pentru una dintre alternativele de comportament reflectate de propria conștiință. Cu cât nivelul conștiinței juridice este mai dezvoltat, cu atât opțiunile subiectelor dreptului privat se aliniază mai mult la categoria de comportament conform normelor juridice.

În general problematica răspunderii juridice în dreptul privat își are la origini studiul diferențelor pe care le prezintă răspunderea subiectelor de drept public și a

celor de drept privat. Din această perspectivă, doctrina rusă vehiculează ideea că astfel se diminuează rolul și importanța răspunderii de drept privat [10]. Spre exemplu autorul rus V. E. Chirkin menționează că la baza răspunderii juridice a persoanei de drept public stă întotdeauna caracterul de drept public și nu cel de drept privat. Răspunderea de drept privat, dacă prezintă o oarecare semnificație în atare situații, ea oricum se prezintă pe plan secund [11, p. 27].

Noi nu suntem de acord cu această poziție și menționăm că nicidecum nu putem plasa pe trepte diferite din punctul de vedere al importanței lor răspunderea de drept public și a celei de drept privat. De fapt fiind vorba de aceeași instituție juridică manifestată în diferite subsisteme ale sistemului dreptului. Din aceste considerente menționăm că nu se poate afirma că aceeași instituție juridică prezintă o mai mare importanță când se manifestă într-unul din subsisteme și dimpotrivă, este mai puțin importantă când se reflectă în altul din subsisteme. Analizând anume modelul teoretic al răspunderii juridice de drept public și cel al răspunderii de drept privat ajungem la concluzia că acesta se plasează la un nivel egal în cadrul celor două subsisteme.

Bineînțeles că fiecare dintre modelele teoretice analizate prezintă specificul și caracterele proprii, însă acest lucru nicidecum nu ne poate duce în eroare și nu ne poate crea opinia eronată care ar reflecta prioritatea uneia față de cealaltă. Particularitățile proprii sunt elemente pe care le regăsim la orice instituție juridică și la orice fenomen în general. De aceea este absolut firesc și suficient să înțelegem că aceste particularități pot doar contura anumite tente specifice unui sau altui fenomen, mai ales când ne referim la unul și același fenomen regăsit în două

subsisteme ale sistemului de drept al unui stat.

Dintre particularitățile pe care le prezintă răspunderea de drept privat, menționăm:

Răspunderea juridică regăsită în ramurile dreptului privat denotă un caracter interramural din domeniul privat, cumulând mai multe elemente specifice originare din mai multe ramuri ale dreptului privat. Iar acest lucru dovedește unitatea răspunderii juridice aplicabile în caz de nesocotire a normelor juridice de drept privat. Or, nu putem nicidecum să detașăm net răspunderea de dreptul familiei de răspunderea de drept civil sau de răspunderea de drept funciar spre exemplu. Bineînțeles că pe lângă faptul că ele au la bază încălcarea normelor juridice aparținente la diferite ramuri ale dreptului privat și au subiecte specifice, atunci când vine vorba despre aplicarea normelor ce reglementează procedura de tragere la răspundere ajungem la concluzia că ele au și multiple elemente comune. Iar acest lucru ne dă dreptate atunci când vorbim despre existența categoriei juridice a răspunderii de drept privat. În consecință deducem și totalitatea caracterelor specifice răspunderii juridice de drept privat [10].

Ținând cont de izvorul normativ ce reglementează răspunderea, răspunderea de drept privat poate fi *reglementată și de acte normative subordonate legii, inclusiv de contractele încheiate între părți, acte unilaterale* de exprimare a voinței subiectului de drept. Or, acest caracter este un element de delimitare, așa cum menționa autorul mai înainte, întrucât conferă libertate părților contractante în stabilirea măsurilor și limitelor răspunderii. Aceasta bineînțeles se stipulează în contract cu respectarea cadrului legal corespunzător. Astfel, limitele răspunderii reglementate de lege nu pot fi depășite prin alte limite incluse în textul

contractului sau al altui act juridic generator de drepturi și obligații. Respectiva trăsătură a răspunderii de drept privat derivă din principiul autonomiei voinței părților și din cel al libertății contractuale.

Astfel, clauzele contractuale standard reprezintă toate clauzele formulate anticipat pentru o multitudine de contracte, pe care o parte contractantă (utilizator) le prezintă celeilalte părți la încheierea contractului. Este indiferent dacă prevederile formează un document separat sau sunt parte a documentului ce reprezintă contractul, de asemenea nu contează numărul condițiilor și forma contractului. În același timp nu există clauze contractuale standard în măsura în care condițiile contractului au fost negociate în particular între părți [1, art. 712, al. 1, 2]. Or, limitele și termenii răspunderii contractuale se pot stabili atât în textul clauzelor contractual standard, cât și în textul clauzelor particulare negociate de către cocontractanți. În cazul în care unele dintre clauzele contractului au fost preformulate de una dintre părți, iar altele au fost negociate de părți, când vor exista contradicții între aceste clauze contractual, prioritate vor avea clauzele contractuale negociate. Clauzele contractuale negociate vor avea prioritate față de clauzele contractuale standard indiferent de momentul în care au devenit clauze contractuale (până la încheierea contractului sau după încheierea contractului) și indiferent de forma lor (cu condiția că s-a respectat forma cerută pentru valabilitatea contractului și a clauzelor acestuia) [2, art. 714]. Or, în funcție de natura clauzelor contractuale, răspunderea poate fi reflectată atât de cele standard, cât și de cele negociate, unica condiție obligatorie de a fi respectată este cea care ține de nedepășirea cadrului legal al răspunderii juridice.

De menționat este și faptul că

regulile cu privire la clauzele contractuale standard, inclusiv cele ce reglementează răspunderea părților, se aplică cu privire la toate clauzele contractuale cu excepția cazurilor prevăzute de lege. Spre exemplu, chiar în cadrul răspunderii de drept privat, atunci când ne referim la asemenea clauze stipulatoare de răspundere juridică, menționăm că regulile menționate nu se vor aplica cu privire la clauzele contractuale standard raporturilor de muncă și familiale. Or, așa cum s-a reiterat de mai multe ori, chiar și în cadrul restrâns al răspunderii juridice de drept privat și în cel al răspunderii juridice de drept public, se regăsesc diferențe esențiale de la o ramură la alta de drept. Acest lucru nu echivalează nicidecum cu delimitarea lor netă și categorică, doar că specificul fiecărei ramuri de drept, specificul răspunderii juridice care operează în cadrul fiecărei ramuri de drept, reclamă atenție deosebită atunci când vorbim despre interacțiunea elementelor de drept public cu cele de drept privat.

În continuarea ideii de mai sus exemplificăm prin aceea că însăși prin litera legii se stipulează că regulile ce țin de clauzele contractual standard nu se vor aplica în toate cazurile când se vizează ramurile dreptului privat, inclusiv în cazurile de survenire a răspunderii contractuale [1, art. 720, al.4]. Spre exemplu, CCRM stipulează că dispozițiile referitoare la ele nu se aplică în cazul contractelor din domeniul dreptului muncii, moștenirii, familiei și societăților comerciale.

Dar și atunci când nu se exclude aplicarea acestor reguli avem situații când ele se aplică cu luarea în calcul a anumitor particularități. Spre exemplu CCRM stipulează că: în contractul dintre întreprinzător și consumator, prevederile prezentului capitol se aplică ținându-se cont de următoarele condiții:

a) clauzele contractuale standard se consideră ca fiind stabilite de întreprinzător, dacă nu au fost introduse în contract de către consumator;

b) art.715-719 se aplică la condițiile contractuale reformulate și atunci când acestea sunt determinate pentru folosință de o singură dată, precum și în măsura în care consumatorul nu a putut influența conținutul prevederilor din cauza reformulării lor;

c) la aprecierea defavorizării necorespunzătoare conform art.716 alin.(1) și (2), se iau în considerare și împrejurările existente la încheierea contractului.

Alt caracter important al răspunderii de drept privat ține de *inițiativa subiectului care se manifestă și stă la baza declanșării și instituirii răspunderii juridice*. Astfel, dacă normele juridice determinate din textul legii sau din contract, ce reglementează răspunderea juridică a părților intră în acțiune la inițiativa părților, vom fi în fața răspunderii de drept privat. În caz contrar, când încălcarea normei ridică inițiativa din partea organelor statului, uneori chiar și împotriva voinței păgubitului, raportul de răspundere se va circumscrie domeniului dreptului public [14, p. 8].

Pe de altă parte, din perspectiva principiului disponibilității, răspunderea juridică se angajează la sesizarea persoanei ale cărei drepturi sau interese legitime au fost lezate. În lumina acestui principiu, instanța de judecată va dispune în limitele obiectului determinat de către părți prin cererea de chemare în judecată, pronunțându-se doar asupra cererilor cu care a fost investită. Acest principiu reflectă dreptul părților de a dispune de desfășurarea procesului civil atât prin sesizarea instanței de judecată, cât și prin determinarea cadrului procesual, prin posibilitatea reclamantului de

a renunța la dreptul dedus judecării sau la judecată, prin posibilitatea părâtului de a achiesă la pretențiile reclamantului, prin dreptul părților de a soluționa procesul pe cale amiabilă, prin încheierea unei tranzacții, prin dreptul recunoscut părților de a achiesă la hotărârile judecătorești sau de a exercita căile de atac. Prin excepție de la principiul disponibilității, codul de procedură civilă reglementează dreptul judecătorului de a introduce în cauză, din oficiu, alte persoane, în cazuri expres prevăzute de lege precum și în materie necontencioasă, chiar dacă părțile se împotrivesc [3, p. 71].

În continuare menționăm că soluționarea unui conflict născut ca urmare a săvârșirii unei infracțiuni, este guvernată de principiul obligativității punerii în mișcare și a exercitării acțiunii penale, organele judiciare competente având obligația de a avea inițiativă în declanșarea procesului penal, inițiind mecanismul procesual, din oficiu [6, p. 160], ceea ce diferă de domeniul dreptului privat (ceea ce am putut constata puțin mai sus).

În lumina Codului Român de procedură penală [4], principiul oficialității procesului penal este înlocuit cu principiul obligativității punerii în mișcare și exercitării acțiunii penale. În virtutea principiului obligativității „procurorul este obligat să pună în mișcare și să exercite acțiunea penală din oficiu atunci când există probe din care rezultă săvârșirea unei infracțiuni și nu există vreo cauză legală de împiedicare...”.

Declanșarea procesului de trageră la răspundere, indiferent de inițiativa oricărui subiect, servește drept temei pentru această declanșare, prezintă importanță și sub aspectul momentului acestuia.

Unii autori consideră că raportul juridic de constrângere specific ramurii dreptului civil se naște din momentul încălcării normei (a să-

vârșirii faptei ilicite), dar, între autorul încălcării și cel vătămat prin încălcare, ca un raport juridic de constrângere potențială. În această fază, forța de constrângere a statului se manifestă ca o posibilitate eventual, dar suficientă a conferi raportului juridic respectiv caracterul unui raport de constrângere. Numai în cazul în care părțile nu se pot înțelege asupra executării benevole a sancțiunii adecvate, cel îndreptățit va apela la organele de stat competente care i se vor alătura sau substitui ca subiect activ al raportului juridic de constrângere și vor impune autorului încălcării sancțiunea care i se cuvine sau vor confirma și apăra situația deja creată prin aplicarea sancțiunii direct de către partea lezată prin încălcare [6, p. 53].

În domeniul dreptului privat, răspunderea juridică întotdeauna va avea caracterul de *limitare a drepturilor patrimoniale sau nepatrimoniale* (decăderea din drepturile părintești în dreptul familiei, repararea prejudiciului material și nepatrimonial în cadrul dreptului proprietății intelectuale etc.) ale subiectului care răspunde, suplimentar la cel de restabilire a dreptului sau a ordinii juridice anterioare comiterii faptei ilicite. Nu toate limitările de acest gen însă reprezintă răspundere juridică. Aici vom argumenta cu cele menționate de către autorul Joffe O. S. Acesta exemplifică prin depozitarea forțată de bunuri a celui ce le deține ilegal, menționând că nu este vorba de răspundere în acest caz întrucât nu se aplică limitări asupra patrimoniului propriu al subiectului, depozitarea vizând exclusiv bunuri dobândite ilicit [12, p. 7-8].

Or, specific răspunderii ramurilor de drept privat este și faptul că aplicarea măsurilor de constrângere specifice acestor forme de răspundere au atât caracter de sancțiune, cât și pe cel de pe-

deapsă. Chiar dacă doctrina ates-tă opinii precum că sancțiunea și pedeapsa reprezintă două noțiuni identice ca sens, totuși tot doctrina întâlnește opinii ce le diferențiază [9, p. 117]. În acest context, menționăm că acest lucru este valabil mai ales pentru ramurile de drept privat. Spre exemplu în cazul răspunderii civile delictuale este bine știut faptul, că ceea ce este ținut să execute personajul care a comis delictul civil, se poate transmite prin succesiune. Tocmai din aceste considerente se susține că de-ar avea caracter de pedeapsă, răspunderea civilă delictuală nu ar putea avea efecte asupra moștenitorilor persoanei vinovate de comiterea delictului civil. Acest caracter specific face diferențierea dintre sancțiunea de tip pedeapsă și sancțiunea fără caracter de pedeapsă. În viziunea acestor autori, sancțiunea din diferite ramuri ale dreptului diferă ca natură juridică, astfel încât în dreptul penal, spre exemplu, avem doar sancțiuni care sunt totodată și pedepse, ele nefiind aplicabile decât persoanei infractorului. Specific pentru pedepse este faptul că ele au un caracter strict personal (*intuitu personae*), urmărind să aducă o restrângere sau chiar o interzicere de drepturi, uneori o blamare socială, ori să oblige pe făptuitor la anumite prestații - de exemplu, amenzile penale ori amenzile contravenționale - ca moduri de sancționare a săvârșirii unor fapte ilicite. Caracterul strict personal al pedepselor, indiferent de natura acestora, are drept consecință faptul că aplicarea și executarea lor nu se poate face decât atâta timp cât cel ce a săvârșit fapta se află în viață. Această precizare se referă chiar și la pedepsele cu caracter patrimonial, de exemplu, amenzile penale. Într-adevăr, ca și pedeapsa privativă de libertate, nici respectiva amendă nu se poate aplica și nu poate fi executată decât dacă

cel condamnat este în viață la momentul aplicării și executării ei [9, p. 117]. Nu este însă exclus faptul cumulării unei sancțiuni civile cu una de altă natură, spre exemplu contravențională sau penală, ceea ce va da altă nuanță întregului tablou. În acest din urmă caz, sancțiunea civilă (cu caracter patrimonial) se va moșteni, pe când cea cu care se cumulează ea, în mod absolut evident - nu.

În plus la cele menționate, răspunderea în dreptul privat manifestă un caracter ce denotă *posibilitatea de a apela la forța de constrângere a statului*, nefiind obligatoriu ca această posibilitate să fie valorificată. Ideea ce caracterizează răspunderea în dreptul privat enunță faptul că cel ce cauzează o anumită daună poate în mod benevol să recupereze această daună, astfel încât să se excludă chiar necesitatea ca subiectul ce a suferit dauna să mai apeleze la forța de constrângere a statului. Or, doar epuizarea mijloacelor legale ante-judiciare, poate duce la apelarea la forța de constrângere a statului în cadrul realizării răspunderii juridice de drept privat.

Caracterul enunțat al răspunderii în dreptul privat ne duce logica la un alt caracter specific aceleiași răspunderi de drept privat: părțile raportului juridic de răspundere poartă această *răspundere una în fața celeilalte*, fapt ce decurge din egalitatea părților specific raporturilor juridice din cadrul ramurilor dreptului privat [13]. Atunci când măsurile sancționatorii cu caracter patrimonial se aplică având ca beneficiar statul, în fața raporturilor suntem în prezența unei excepții care dovedește interesul public din cadrul confiscării [13]. Totuși, așa cum am reiterat anterior, părțile care răspund una în fața celeilalte nicidecum nu exclud răspunderea în fața societății. Răspunderea în fața celeilalte părți este doar un fel de exprimarea a ideii că prin răs-

punderea de drept privat cel căruia i se cauzează o daună va fi repus în situația anterioară violării dreptului său și cauzării daunei.

În acest sens menționăm că în cadrul aplicării instituției răspunderii juridice în dreptul privat, inițial, reacția colectivă a urmărit atât pedepsirea făptașului, cât și restabilirea, în folosul victimei, a situației anterioare vătămării, adică reparațiunea. Pornind de la acest lucru, prof. M. Eliescu sublinia că despăgubirea mai prezintă și astăzi unele aspecte prin care ea se leagă de noțiunea de pedeapsă, existând cazuri în care despăgubirea nu urmărește repararea prejudiciului, ci reprimarea unui dol sau a unei culpe [5, p. 6], ceea ce menționa autorul puțin mai sus. Legătura existentă între răspundere și sancțiune se manifestă în toate cazurile, dar cel mai ușor observată este în cazul comiterii unei infracțiuni. Vom exemplifica, chiar dacă exemplul depășește limitele dreptului privat. Astfel, în dreptul penal există principiul conform căruia nu există pedepse fără crime. În consecință, fără infracțiune nu poate fi vorba de răspundere penală și fără răspundere penală nu se poate aplica o pedeapsă [7, p. 102].

“În cazul în care nu se execută obligația, debitorul este ținut să-l despăgubească pe creditor pentru prejudiciul cauzat astfel dacă nu dovedește că neexecutarea obligației nu-i este imputabilă” [1, art. 602, al. 1], reprezintă un fel de exprimare a necesității survenirii răspunderii juridice civile, făcându-se totodată referirea la elementele sau condițiile obligatorii a fi întrunite pentru survenirea răspunderii juridice civile în particular. Acesta la fel este un caracter al răspunderii în dreptul privat, caracter ce se manifestă prin stabilirea limitelor răspunderii juridice de drept privat în corespundere cu limitele reale ale prejudiciului ce urmează a fi reparat.

Concluzii.

Suplimentar la cele menționate vom indica și faptul că la etapa actuală societatea și statul în tandem sunt interesați să confere ramurilor dreptului privat locul bine meritat, să le asigure cu totalitatea mecanismelor juridice necesare în vederea transpunerii normelor lor juridice în practică fără impedimente insurmontabile. Acest interes derivă din dezvoltarea relațiilor în sfera dreptului privat, prioritarizarea dezvoltării economiei pe baza multiplicării raporturilor de drept privat, care pot realmente asigura o creștere economică și generală a statului.

În general răspunderea juridică se divide în răspundere care urmărește restabilirea drepturilor încălcate și a situației anterioare încălcării și răspundere ce are rolul de a pedepsi pe cel ce a încălcat norma juridică. Pornind de la această divizare și aplicând-o în contextul delimitării modelului teoretic al răspunderii juridice de drept public și celui de drept privat, ajungem să concluzionăm că răspunderea juridică în dreptul privat se manifestă preponderent prin prima formă menționată, adică de restabilire a drepturilor (caracter specific răspunderii civile), deși în subsidiar se manifestă și răspunderea cu scop de sancționare a făptuitorului (preponderent în dreptul muncii, dreptul familiei etc.). În ceea ce privește răspunderea de drept public, aceasta se manifestă în mod prioritar și preponderent ca una sancționatorie, care urmărește aplicarea pedepsei făptuitorului (dreptul penal, contravențional), dar și ca o răspundere ce are rolul de reparare a prejudiciului cauzat prin încălcarea dreptului (conținutul administrativ).

Referințe bibliografice

1. Legea Republicii Moldova Codul Civil Nr. 1107 din 06.06.2002.

Monitorul Oficial Nr. 82-86 din 22.06.2002. <http://lex.justice.md/md/325085/>

2. Comentariul Codului Civil al Republicii Moldova. <https://maranata.wordpress.com/2009/11/29/comentariu-la-codul-civil-al-republicii-moldova/>

3. Cerchez Adela Maria. Formele răspunderii juridice în dreptul intern. Teză de doctor în drept. http://www.cnaa.md/files/theses/2016/24828/adela_cerchez_thesis.pdf

4. Codul de procedură penală al României. Nr. 135 din 1 iulie 2010. În: Monitorul Oficial al României, 15.07. 2010, nr 486.

5. Eliescu, Mihai. Răspunderea civilă delictuală. București: Ed. Academiei, 1972. 250 p.

6. M. Mureșan, D. Chirică, Contribuții la studiul conceptului de sancțiune civilă (I), *Studia Univ. Iurisprudentia*, XXXIII, 2, 1988, p. 53-55. Babeș-Bolyai, Neagu I., Damaschin M. *Tratat de procedură penală*. București: Universul Juridic, 2014. 744 p.

7. Oancea, I. Explicații teoretice ale Codului Penal Român, partea generală. Vol. I. București: Editura Academiei, R.S.R., 1969. 322 p.

8. Dumitru Popa. Conștiința juridică, raspundere juridică. <http://documents.tips/documents/constiinta-juridica.html>;

9. Stătescu, Constantin. Bârsan, Corneliu. *Drept Civil. Teoria Generală a Obligațiilor*. București, 1993. 379 p.

10. Захаров, Иван Георгиевич. Poneatye i osobennosti zuridicheskoy otvetstvennosti v chastnom prave. În: *Business v zakone*, nr. 1, 2008. <http://cyberleninka.ru/article/n/ponyatye-i-osobennosti-yuridicheskoy-otvetstvennosti-v-chastnom-prave>

11. Chirkin V. E. Zuridicheskoe litso publicnogo prava. *Jurnal Rossiyskogo prava*. 2005. P. 27-36.

12. Joffe O. S. *Otvetstvennosti po sovetскому grajdanskomu pravu*. Izd. LGU, 1955, 542 p.

13. Захаров, Иван Георгиевич. Автореферат диссертации Юридическая ответственность в частном праве. <http://www.dissercat.com/content/yuridicheskaya-otvetstvennost-v-chastnom-prave;>

14. Shershenevich G. F. Poneatye o grajdanskom prave. Kazani, 1898, 200 p.

INFORMAȚIA DESPRE AUTORI

Dumitru BALTAG,
doctor hab. în drept, prof.
universitar, ULIM
Veaceslav Cerba – doctorand, ULIM
e-mail: dumitrubaltag@gmail.com
tel.: 069140988

INFORMATION ABOUT AUTHORS

Dumitru BALTAG,
dr. hab. in law, university professor,
Free International University
of Moldova
Veaceslav CERBA - PhD student,
Free International University
of Moldova

e-mail: maislava@gmail.ru
tel.: 068433888

CZU 343.133.3

PUNEREA SUB ÎNVINUIRE ÎN PROCESUL PENAL: TEMEIURILE, CONDIȚIILE, PROCEDURA ȘI IMPORTANȚA.

Vasile ZAMFIR,

doctorand, Universitatea Liberă Internațională din Moldova, Jurist, Spitalul Județean de Urgență Slobozia, Județul Ialomița, România.

Grigore BÎNZARI,

doctorand, USPEE „Constantin Stere” din Moldova, Șef al Secției Urmărire Penală a Inspectoratului de Poliție Sângerei

REZUMAT

Învinuirea în procesul penal reprezintă o instituție juridico-penală complexă, având drept scop tragerea la răspundere penală a celui care a săvârșit o infracțiune, determinând întregul mers al procesului penal. Învinuirea reprezintă o componentă obligatorie a justiției în cauzele penale, fără de care nu poate exista nu doar funcția apărării, ci și însăși justiția. Pentru a putea defini „învinuirea”, trebuie de avut în vedere următoarele aspecte: în momentul încălcării unei norme de drept substanțial, prin săvârșirea unei fapte, care conform legii constituie infracțiune, ia naștere raportul de drept penal, creându-se cadrul necesar inițierii unui proces penal, impunându-se tragerea la răspundere penală a celor ce se fac vinovați de comiterea unor asemenea fapte. Se valorifică, astfel, în numele statului și al societății, dreptul de pedeapsă (*jus puniendi*) al acestuia.

Cuvinte cheie: învinuire, punere sub învinuire, urmărire penală, probe, proces penal, învinuit, ordonanță, organ de urmărire penală, procuror, apărător, asistență juridică, funcție procesual-penală.

BRINGING CHARGES IN CRIMINAL PROCEDURE: GROUNDS, CONDITIONS, PROCEDURE AND IMPORTANCE

Vasile ZAMFIR,

PhD student, Free International University of Moldova, Lawyer, County Emergency Hospital, Slobozia, Ialomita County, Romania.

Grigore BÎNZARI,

PhD student, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere” of Moldova, Head of the Criminal Prosecution Department, Sangerei Police Inspectorate

SUMMARY

The prosecution in the criminal trial is a complex criminal and juridical institution having the purpose of prosecuting the perpetrator, and determining the whole process of the criminal trial. The prosecution is a mandatory component of justice in criminal cases, without which not only the function of defence, but also the justice itself cannot exist. In order to be able to define “the prosecution” the following aspects must be taken into account: when a substantive rule of law is violated by committing an act which, according to law, constitutes a criminal offense, the criminal law report is created, bringing the framework for the initiation of a criminal trial, imposing criminal liability on those guilty of committing such acts. Thus, the right of punishment (*jus puniendi*) of the latter is used in the name of the state and society.

Key words: prosecution, accusation, criminal prosecution, evidence, criminal trial, defendant, ordinance, criminal prosecution authority, prosecutor, defender, legal assistance, criminal procedure function

Introducere. Până în prezent aspectele teoretico-practice ale instituției învinuirii în cadrul urmăririi penale, cu unele excepții, au fost reflectate în special prin prisma legislației și practicii procesual-penale naționale. Din aceste considerente, cercetarea complexă a problemelor instituției învinuirii în procesul penal, în special, în faza de urmărire penală, capătă o importanță teoretico-practică majoră. Anume acestor probleme fundamentale este dedicat studiul, în cadrul căruia sugestiile teoretice și recomandările practice privind aplicarea normelor procesual-penale, propunerile de modificare a legislației procesual-penale sunt îndreptate spre optimizarea activităților în domeniu și

fortificarea garanțiilor procesuale ale persoanelor atrase în orbita procesului penal.

Materiale și metode aplicate. În procesul elaborării acestui articol a fost studiat și utilizat cadrul normativ ce reglementează activitatea organelor de urmărire penală pe segmentul punerii sub învinuire în procesul penal, dar și lucrări din doctrina națională și cea de peste hotare, referitoare la această instituție. De asemenea, în cadrul studiului întreprins au fost aplicate mai multe metode de cercetare științifică, la acestea referindu-se următoarele: metoda analizei comparative, metoda logică, metoda sistemică, metoda gramaticală etc.

Rezultate și discuții: În lucrările dedicate actului de punere sub învinuire arareori este evidențiată definiția acestei noțiuni, marea majoritate a autorilor afirmând că punerea sub învinuire este similară cu înaintarea acuzării [24, p. 12]. Analiza altor surse doctrinare ne permite să afirmăm că noțiunea „punerea sub învinuire” conține mai multe sensuri semantice, ele deosebindu-se în dependență de criteriul generic folosit în cadrul definiției.

Prima abordare folosește, în calitate de criteriu generic, cumului normelor juridice. Aici, punerea sub învinuire este determinată ca fiind instituția juridică procesual-penală, ale cărei norme reglementează ordinea luării hotărârii

privind punerea sub învinuire, înaintarea acuzării, audierea învinuitului, schimbarea și completarea acuzării. În cazul dat, autoarea R. G. Serdecinaia subînțelege, prin instituția punerii sub învinuire totalitatea normelor juridice legate reciproc, care reglementează ordinea luării hotărârii privind punerea sub învinuire, citarea celui vinovat, participarea apărătorului, înaintarea acuzării, explicarea drepturilor învinuitului, audierea învinuitului, schimbarea și completarea acuzării [22, p. 21].

A doua poziție pe segmentul determinării noțiunii „punerea sub învinuire” folosește, în calitate de criteriu generic, o anumită etapă din sistemul urmăririi penale, constituită din cumulul acțiunilor procesuale organizaționale. Acest cumul, de obicei, înglobează în sine în calitate de elemente obligatorii emiterea hotărârii corespunzătoare, înaintarea acuzării și audierea învinuitului [20, p. 367; 17, p. 55]. Interpretarea vizată este destul de răspândită în literatura de specialitate [18, p. 179; 23, p. 404]. Totodată, unii specialiști includ aici doar o singură acțiune – darea unei ordonanțe speciale. Astfel, autorul R. H. Iacupov determină punerea sub învinuire ca fiind „acțiunea procesuală a organelor de urmărire penală, ce se exprimă în darea unei ordonanțe corespunzătoare privind atragerea persoanei la răspundere penală [33, p. 263]”.

A treia opinie se reflectă la utilizarea în calitate de criteriu generic a unei anumite categorii de hotărâri procesuale. Astfel, de exemplu, cercetătoarea A. F. Cuțova afirmă că punerea sub învinuire constă în darea ordonanței de punere sub învinuire în cazul prezenței probelor suficiente. Adică, în viziunea ei, aceasta ar fi, în primul rând, o hotărâre autoritară de moment [16, p. 255].

În opinia noastră, toate aceste trei opinii au dreptul la existență. În continuare, pentru a ne clarifica în privința esenței punerii sub învinuire, vom trece în revistă anumite opinii și păreri ale savanților-doctrinari din domeniu. Astfel, autorul Iu. V. Franțiferov, de exemplu, menționează că „punerea sub învinuire reprezintă o acțiune procesuală complexă, realizată de către organul de urmărire penală în condițiile prezenței probelor suficiente, care confirmă atribuția persoanei la comiterea infracțiunii [29, p. 17]”. În marea parte a propriilor publicații, o parte considerabilă a cercetătorilor acceptă poziția expusă de notoriul savant M. S. Strogovici, care susținea că „esența punerii sub învinuire constă în faptul că dacă în

cadrul cauzei penale sunt administrate probe suficiente că infracțiunea a fost comisă de o persoană concretă, apoi în baza acestor probe persoana este pusă sub învinuire [25, p. 80]”. Opinii similare întâlnim și în lucrările altor autori.

În viziunea lui N. A. Gromov, esența punerii sub învinuire constă în prezența probelor administrate în cauza penală referitoare la faptul că infracțiunea a fost comisă de o persoană concretă și în temeiul informațiilor despre anumite fapte, aceasta este pusă sub învinuire [7, p. 315]. Esența acestei noțiuni „este determinată de destinația și locul ei în cadrul procesului penal – și anume de soluționarea chestiunii referitoare la punerea sub învinuire a persoanei și de perfectarea ordonanței în acest sens” – declară autorul A. P. Râjacov [20, p. 367].

Pentru toate aceste definiții sunt caracteristice anumite neclarități, și anume: în conținutul lor are loc recunoașterea noțiunii și temeiurilor punerii sub învinuire ca fiind identice. În continuare, vom mai examina anumite noțiuni ale acestei instituții, propuse în literatura de specialitate. Astfel, A. A. Orlova, consideră că punerea sub învinuire reprezintă una dintre etapele de bază ale fazei de urmărire penală, cumulul acțiunilor persoanei cu funcție de răspundere special împuternicite, orientate spre descoperirea infracțiunii, legate nemijlocit de luarea hotărârii privind atragerea persoanei la răspundere penală, adoptate în temeiul și în strictă conformitate cu legea [18, p. 179]. „Punerea sub învinuire – scrie autoarea S. P. Serebrova – este activitatea, reglementată de lege, a persoanei în gestiunea căreia se află cauza penală referitoare la efectuarea unui cumul de acțiuni care se succed într-o ordine strictă și care se referă la constatarea comiterii infracțiunii de către o anumită persoană [23, p. 404]”.

Cercetătoarea V. Ș. Harcicova examinează punerea sub învinuire ca fiind etapa formării, constituirii învinuirii la faza urmării penale. Autoarea vede esența punerii sub învinuire în faptul că aceasta ar reprezenta un salt calitativ în calea formării învinuirii, când ea, de la simpla confirmare referitoare la prezența faptului infracțiunii balansează spre afirmația certă a vinovăției unei persoane concrete în comiterea infracțiunii [30, p. 68]. Însă, autoarea vizată identifică urmărirea penală cu învinuirea inițială. În realitate, această poziție duce la recunoașterea urmăririi penale, ca activitate și funcție care în-

cepe odată cu pornirea procesului penal, ca fiind identică cu tezele privind vinovăția unor persoane concrete sub forma bănuielii sau a învinuirii. Totodată, este incorect să oferim caracter egalitar bănuielii și învinuirii. Între acestea există deosebiri esențiale sub aspectul conținutului, temeiurilor, momentului apariției și al consecințelor juridice [17, p. 59].

În viziunea cercetătoarei L. M. Carneeva, esența punerii sub învinuire se reflectă în faptul că, după luarea hotărârii corespunzătoare, pentru prima dată, din numele organului de stat, unul dintre subiecții procesului penal este recunoscută ca persoană care a comis infracțiunea, neavând însă, statut de subiect, recunoscut ca vinovat de către stat [12, p. 6]. Mai precis în acest sens este autorul A. I. Trusov, care identifică punerea sub învinuire ca fiind „determinarea prealabilă a conținutului litigiului juridico-penal dintre stat, în persoana organelor care-l reprezintă și cetățean (învinuit) în privința dreptului statului de a-l atrage pe acesta din urmă la răspundere penală [27, p. 230]”.

În opinia noastră, esența acestei noțiuni este expusă cel mai reușit în definiția dată de autorul Oborin D. E., cu următorul conținut: „punerea sub învinuire reprezintă înaintarea învinuirii inițiale, adică a afirmației oficiale primare a organului de urmărire penală, referitoare la dovedirea comiterii de către o persoană concretă a faptei, interzise de legea penală”. Într-adevăr, menționează același autor, înaintarea învinuirii inițiale reprezintă etapa centrală a fazei de urmărire penală, în cadrul ei având loc perfectarea litigiului juridico-penal apărut între partea învinuirii și partea apărării [17, p. 60-61].

În varianta sa finală, esența punerii sub învinuire constă în înaintarea învinuirii inițiale, primare, adică a primei afirmații oficiale a organului de urmărire penală în privința dovedirii comiterii de către o persoană concretă a faptei, interzise de legea penală. Punerea sub învinuire trebuie deosebită, în primul rând, de acțiunile procesuale care marchează și scot în evidență apariția bănuielii privind comiterea infracțiunii, ele având caracter pregătitor în privința formării învinuirii, cum ar fi, de exemplu, pornirea urmăririi penale în privința unei persoane concrete. În al doilea rând, punerea sub învinuire trebuie delimitată de funcția de urmărire penală și de cea a învinuirii, ele reprezentând activitatea generală pe segmentul pregătirii și susținerii învinuirii. Și în sfârșit, în cel

de-al treilea rând, punerea sub învinuire nu trebuie confundată cu formarea învinuirii finale – întocmirea rechizitoriului (actul de învinuire). Învinuirea inițială (primară) poate coincide, uneori, cu învinuirea finală, în cazurile când punerea sub învinuire este lipsă în calitate de instituție procesual-penală separată. Aceasta poate avea loc în cazul primirii cererii părții vătămate în cauzele de acuzare privată[17, p. 61-62].

În doctrina dreptului procesual-penal sunt purtate discuții aprinse și referitor la conținutul noțiunii de punere sub învinuire. După cum am menționat anterior, anumiți autori (R. H. Iacupov, A. F. Cuțova) prin punerea sub învinuire subînțeleg două elemente: luarea hotărârii corespunzătoare și reflectarea ei în actul procesual penal determinat prin lege. Aceasta poziție este, însă, fundamentată pe o interpretare restrictivă[16; 33]. Și în opinia autorului V. M. Covaliov, în conținutul noțiunii „punerea sub învinuire”, pot fi incluse următoarele elemente: adoptarea unei hotărâri corespunzătoare și reflectarea ei în actul procesual determinat de lege. Ulterioara citare a învinuitului și înaintarea acuzării, audierea învinuitului, suspendarea lui din funcție, în cazurile prevăzute de lege, reprezintă consecințele juridice ale actului de punere sub învinuire. Adică, în opinia acestui savant, citarea învinuitului și înaintarea acuzării, audierea acestuia și suspendarea lui din funcție, deși sunt strâns legate de punerea sub învinuire, totuși nu se încadrează în conținutul acesteia din urmă, deoarece momentul realizării lor nu coincide cu momentul emiterii ordonanței de punere sub învinuire[13, p. 58-68].

Nefiind de acord cu poziția acestui savant, aderăm la părerile altui grup de autori, care deși tratează punerea sub învinuire în sens larg (în calitate de cumul de acțiuni și instituție a dreptului procesual penal), nu manifestă unanimitate pe acest segment. Academicianul M. S. Strogovici, de exemplu, era de părerea că punerea sub învinuire, din punct de vedere al conținutului ei, constă din: 1) darea ordonanței cu privire la atragerea persoanei la răspundere penală în calitate de învinuit; 2) înaintarea acuzării învinuitului[26, p. 86]. Profesorul C. A. Șeifer, la rândul său, consideră că punerea sub învinuire constă din punerea sub învinuire la propriu și din explicarea dreptului învinuitului[31, p. 39], iar savantul S. P. Efimicev mai atribuie aici și audierea învinuitului[10, p. 16]. În viziunea autorului A. I. Trusov, acest act include: 1) darea ordonanței pri-

vind punerea sub învinuire; 2) înaintarea acuzării; 3) explicarea și asigurarea drepturilor învinuitului; 4) prima audiere a învinuitului[27, p. 230]. Studiind acest subiect, savanta R. G. Serdecinaia a ajuns la concluzia că instituția punerii sub învinuire înglobează șapte componente: 1) darea ordonanței privind punerea sub învinuire; 2) citarea învinuitului; 3) participarea apărătorului; 4) înaintarea acuzării; 5) explicarea drepturilor învinuitului; 6) audierea învinuitului; 7) schimbarea și completarea învinuirii. Autoarea vizată este de părerea că invitarea și numirea avocatului, participarea obligatorie a acestuia, drepturile și obligațiile lui, se înscriu, indiscutabil, în componența instituției punerii sub învinuire[22, p. 19]. În același timp, autorul Oborin D. E. nu este de acord cu aceasta interpretare a conținutului punerii sub învinuire, considerând-o ca fiind prea largă. Cel mai întemeiat se prezintă a fi, în opinia acestui cercetător, punctul de vedere conform căruia în conținutul punerii sub învinuire sunt incluse: 1) darea ordonanței respective; 2) înaintarea acuzării (care include și explicarea drepturilor învinuitului); 3) audierea învinuitului; 4) schimbarea și completarea învinuirii anterior înaintate[17, p. 63-64]. Această poziție este susținută și de către noi, deoarece corespunde prevederilor capitolului V al Titlului I din partea specială a CPP al RM.

Examinând noțiunea și conținutul punerii sub învinuire, este necesar să trecem în revistă și *importanța procesuală* a acesteia. Profesorul V. P. Bojiev determină sensul juridic și importanța punerii sub învinuire în baza următoarelor puncte de reper: 1) apariția învinuitului în cauza penală în calitate de subiect procesual în a cărei privință este efectuată urmărirea penală; 2) apariția unui raport juridic procesual-penal între organul de urmărire penală și învinuit la faza urmăririi penale; 3) constatarea existenței unui raport juridico-penal de către organul de urmărire penală; 4) înștiințarea persoanei despre eventuala răspundere penală[6, p. 56-57].

Importanța procesuală multilaterală și variată a punerii persoanei sub învinuire este determinată de esența ei - de formularea învinuirii inițiale. Aici pot fi evidențiate următoarele trei aspecte de bază. În primul rând, învinuirea inițială determină limitele de mai departe ale procesului care se desfășoară în privința persoanelor atrase la răspundere și doar referitor la infracțiunile pentru care ele sunt puse sub învinuire. În al doilea rând, formularea învinuirii primare

presupune apariția în cauza penală a învinuitului în calitate de participant la proces, precum și începerea activității de apărare de la învinuire. Până la acest moment apărarea exista într-o formă redusă, deoarece era înfăptuită împotriva bănuielii. Deja în continuare, în cadrul procesului penal sunt create condiții reale pentru materializarea prevederilor contradictorialității, învinuitul obținând posibilitatea de a influența, în limitele legii, asupra formării de mai departe a învinuirii[32, p. 4-5]. În al treilea rând, înaintarea învinuirii primare (inițiale) creează premise juridice pentru aplicarea măsurilor de constrângere procesual-penală în privința învinuitului[17, p. 65-66].

În literatura de specialitate sunt evidențiate, uneori, anumite aspecte suplimentare ale importanței punerii persoanei sub învinuire. Astfel, V. M. Covaliov vorbește despre importanța actului de punere sub învinuire pentru stabilirea adevărului în cauza penală[13, p. 58-68], iar R. G. Serdecinaia completează importanța punerii sub învinuire cu afirmația că ea atrage după sine obligațiunea organului de urmărire penală de a asigura realizarea drepturilor învinuitului și de a audia persoana după înaintarea acuzării, declarațiile ei fiind nu doar un mijloc de probă, ci și o modalitate de apărare. De asemenea, autoarea vizată atrage atenția și asupra importanței obștești a punerii sub învinuire, care constă în influența preventivă asupra persoanelor, predispușe spre comiterea infracțiunilor[22, p. 30].

Este necesar să trecem în revistă și faptul că întrebarea referitoare la condițiile punerii sub învinuire este cercetată insuficient în literatura de specialitate. În mare parte, chestiunea privind condițiile învinuirii s-a aflat în vizorul cercetătorului I. Ia. Foinițchi, el atribuindu-le un sens larg. Acesta le diviza în condiții generale și speciale (referitoare la anumite categorii de dosare), în condiții faptice și juridice. Condițiile faptice reprezintă temeiul învinuirii (probele suficiente). Condițiile juridice se referă la reglementările normative necesare pentru cercetarea și examinarea învinuirii în ordine judiciară. Ele se divizează în materiale și procesuale. Cele materiale se referă la prezența dreptului de a pedepsi și de a învinui. La rândul său, la condițiile procesuale (formale) ale învinuirii, I. Ia. Foinițchi atribuie competența instanței de judecată, competența acuzatorului și îndeplinirea cerințelor formale prevăzute de lege în latura învinuirii[28, p. 37-38].

Analiza legii de procedură penală, a doctrinei și practicii judiciare face posibilă evidențierea a patru condiții ale punerii persoanei sub învinuire. Prima condiție se referă la pornirea corectă a urmăririi penale. Învinuirea inițială trebuie înaintată doar în privința faptelor, evenimentelor identice, din punct de vedere al conținutului său, cu cele în privința cărora a fost pornită urmărirea penală[14, p. 446]. A doua condiție are în vedere subiectul corespunzător al înaintării învinuirii (competența acuzatorului). Înaintarea învinuirii inițiale (primare) are loc sub forma emiterii ordonanței privind punerea sub învinuire. Această activitate reprezintă prerogativa aceluia organ de urmărire penală care a primit dosarul în procedură conform regulilor privind competența. A treia condiție a punerii sub învinuire se axează pe lipsa imunității de serviciu la potențialul învinuit. Pentru punerea sub învinuire a acestor persoane este prevăzută o ordine specifică. Nu pot fi atrase la răspundere penală persoanele care beneficiază de inviolabilitate diplomatică. Cea de a patra condiție, care trebuie respectată în cazul înaintării învinuirii inițiale, se atribuie la lipsa temeiurilor pentru încetarea procesului penal sau a urmăririi penale[17, p. 69-72].

Pentru a analiza *temeiurile punerii persoanei sub învinuire* este necesar să ne referim la clasificarea temeiurilor hotărârilor procesual-penale, elaborate destul de reușit de către doctrina procesual-penală[15]. Temeiurile necesare pentru luarea oricărei hotărâri procesuale pot fi reflectate sub forma unui sistem din trei nivele. În primul rând, nivelul faptic (cărui îi corespund temeiurile factice) – reprezintă circumstanțele realității obiective, fixate în ipotezele normelor juridice aplicate. Cu alte cuvinte, acesta este obiectul probatoriului, spectrul împrejurărilor care urmează a fi stabilite pentru luarea unor anumite hotărâri sau care justifică efectuarea anumitor acțiuni procesuale. În al doilea rând, se evidențiază nivelul informațional al justificării hotărârilor (temeiurile informaționale). Aici sunt atribuite informațiile, datele care stabilesc împrejurările factice ale cauzei. Temeinicia, justificarea informațională poate fi constituită din probe, alte informații, prezumții, fapte notorii, unanim recunoscute și acceptate[4, 224]. În al treilea rând, remarcăm și prezența temeiurilor juridice ale hotărârilor procesuale (nivelul juridic al temeiniciei). Prin ele subînțelegem normele dreptului material și procesual, care regle-

mentează temeiurile și procedura luării hotărârilor corespunzătoare[17, p. 77]. În continuare, în baza acestei clasificări, vom examina temeiurile factice, informaționale și juridice ale punerii persoanei sub învinuire.

Temeiurile factice. Prin temeiurile factice ale punerii persoanei sub învinuire subînțelegem cercul circumstanțelor care urmează a fi stabilite și cercetate la momentul emiterii acestei ordonanțe. Determinarea corectă a circumstanțelor care urmează a fi dovedite la momentul punerii persoanei sub învinuire are o importanță deosebită, deoarece pot surveni anumite consecințe negative atât în caz de restrângere nejustificată a obiectului probatoriului, cât și în situația extinderii excesive a acestuia[12, p. 29]. În cazul îngustării cercului de circumstanțe care urmează a fi dovedite, o parte dintre acestea nu este cercetată, iar insuficiența și unilateralitatea pot duce la luarea hotărârilor ilegale. În situația lărgirii nejustificate a obiectului probatoriului se complică procesul de verificare și apreciere a informațiilor acumulate, apare târâgănarea în procesul de cercetare[17, p. 78]. Lista concretă a temeiurilor factice ale punerii sub învinuire determină apariția polemicilor științifice. Astfel, unii autori consideră că locul, timpul și modul comiterii infracțiunii reprezintă componentele necesare ale laturii obiective a infracțiunii și că este imposibil de a formula corect învinuirea în lipsa acestora (indiferent de faptul dacă ele sunt menționate special în norma corespunzătoare a legii penale). Aceasta se referă și la motivul comiterii faptei infracționale[12, p. 39].

N. V. Joghin și F. N. Fatullin sunt de părere că locul, timpul și modul comiterii infracțiunii nu trebuie dovedite în toate cazurile de punere a persoanei sub învinuire. Din considerentul că aceste elemente ale obiectului probatoriului nu influențează asupra formulării învinuirii, ele pot fi stabilite și după punerea persoanei sub învinuire, cu luarea în calcul a explicațiilor ei[11, p. 193]. Această poziție este susținută și de autorul B. T. Bezlepchin[5, p. 183], care afirmă că la momentul punerii sub învinuire pot fi clarificate insuficient detaliile motivului și scopului (mai ales dacă ele nu figurează în calitate de semne obligatorii ale componenței de infracțiune. Și autorul R. H. Iacupov insistă asupra faptului că „urmează a fi dovedite circumstanțele agravante și atenuante ale răspunderii persoanei, precum și circumstanțele care indică asupra ca-

racterului și mărimii prejudiciului cauzat prin infracțiune, în cazurile în care acestea influențează asupra calificării infracțiunii; circumstanțele care contribuie la săvârșirea infracțiunii, în cazul în care ele constituie semnul obligatoriu al laturii obiective a componenței de infracțiune[33, p. 264]. Profesorul A. P. Râjacov este mai categoric în acest sens, menționând că „pot să nu fie clarificate, stabilite... unele semne obligatorii pentru un articol concret din partea specială a legii penale în momentul punerii sub învinuire [21, p. 398]”.

A. Ia Dubinschi și V. A. Serbulov exprimă părerea că timpul, locul, motivul și modul comiterii infracțiunii urmează a fi stabilite la momentul punerii persoanei sub învinuire în marea majoritate a cazurilor. Motivul infracțiunii urmează a fi stabilit, deoarece, fără el, este imposibilă soluționarea întrebării referitoare la latura subiectivă a infracțiunii, adică privind vinovăția persoanei. Stabilirea locului și timpului permite, în anumite cazuri, de a răspunde la întrebarea dacă a fost comisă fapta cercetată și ajută, de asemenea, la identificarea făptuitorului. În cazul clarificării modului în care a fost comisă infracțiunea, poate fi stabilită persoana ce urmează a fi atrasă la răspundere penală (deoarece fiecare infractor operează într-un mod care-i poate fi specific doar lui)[8, p. 21]. Pentru soluționarea acestui litigiu științific, a fost propus criteriul ce a făcut posibilă determinarea faptului privind circumstanțele concrete ce urmează a fi dovedite, stabilite la momentul punerii persoanei sub învinuire. Criteriul vizat constă în influența acestor circumstanțe asupra calificării faptelor conform normelor corespunzătoare din legea penală[30, p. 74].

Luând în calcul conținutul obiectului general al probatoriului (art. 96 CPP al RM), în calitate de temeiuri factice ale înaintării învinuirii inițiale (primare) urmează a fi recunoscute următoarele circumstanțe: 1) faptele referitoare la existența elementelor infracțiunii, precum și cauzele care înlătură caracterul penal al faptei; 2) circumstanțele prevăzute de lege care atenuează sau agravează răspunderea penală a făptuitorului; 3) datele personale care caracterizează inculpatul și victima; 4) caracterul și mărimea daunei cauzate prin infracțiune; 5) existența bunurilor destinate sau utilizate pentru săvârșirea infracțiunii sau dobândite prin infracțiune, indiferent de faptul cui ele au fost transmise; 6) toate circumstanțele relevante la stabilirea pedepsei.

În acest fel, ca temeuri faptice ale înaintării învinuirii inițiale sunt recunoscute circumstanțele necesare pentru aprecierea juridică a faptei ca fiind infracțională.

Temeurile informaționale. Pentru a soluționa problema referitoare la temeinicia informațională, este necesar să analizăm două aspecte: 1) a probelor și 2) a suficienței lor. În acest context, menționăm că legea procesual-penală indică asupra probei ca temei al înaintării învinuirii inițiale. Conform art. 93, alin. 1 CPP al RM, probele sunt elemente de fapt dobândite în modul stabilit de lege, care servesc la constatarea existenței sau inexistenței infracțiunii, la identificarea făptuitorului, la constatarea vinovăției, precum și la stabilirea altor împrejurări importante pentru justa soluționare a cauzei. În baza acestei definiții, putem indica două calități ale probelor: admisibilitatea și utilitatea. Respectiv, nu pot figura în calitate de temeuri ale punerii persoanei sub învinuire probele inadmisibile. Astfel, de exemplu, datele cu caracter neprocesual nu pot motiva și fundamenta învinuirea.

Un alt aspect important al temeurilor informaționale se referă la suficiența probelor, necesare pentru înaintarea învinuirii inițiale, ea fiind examinată sub trei aspecte: al concludenței și suficienței materialului probator [9, p. 77], al gradului dovedirii circumstanțelor cauzei [29, p. 14-15], precum și al gradului de convingere a organului de urmărire penală în autenticitatea și exactitatea acestor circumstanțe (temeurile faptice) [19, p. 107].

Analiza literaturii de specialitate de pe acest segment ne permite să formulăm criteriul practic în vederea soluționării întrebării privind atragerea – neatragera persoanei în calitate de învinuit din punct de vedere al suficienței materialului probator. Acest criteriu privește lipsa dubiilor raționale și judicioase, la un anumit moment al cercetărilor, în privința vinovăției persoanei puse sub învinuire. Adică, pentru a verifica dacă există probe suficiente, destule la un anumit moment al cercetării, organul de urmărire penală urmează să se convingă în privința lipsei dubiilor asupra existenței temeurilor faptice (faptul infracțiunii, vinovăția persoanei în comiterea ei și forma acesteia, lipsa circumstanțelor care exclud caracterul penal al faptei, precum și expirarea termenului de prescripție). Aceste dubii se sprijină, de cele mai frecven-

te ori, pe poziția (versiunea) necombătută a părții apărării [17, p. 92].

Temeurile juridice. Cel de-al treilea grup al temeurilor punerii persoanei sub învinuire și, respectiv, cel de-al treilea nivel al justificării acestei hotărâri, este cel juridic. În calitate de temei juridic al înaintării învinuirii figurează, în primul rând, normele din CPP al RM, ce reglementează procedura punerii sub învinuire (art. 281 CPP al RM). În al doilea rând, aici pot fi atribuite normele din Codul penal care recunosc anumite fapte ca fiind infracționale. Cu alte cuvinte, punerea persoanei sub învinuire nu va fi întemeiată, chiar dacă în prezența probelor suficiente, organul de urmărire penală va califica eronat acțiunile învinuitului. În afară de calificare, eroarea poate să se refere și la determinarea incorectă a infracționalității faptei. În practică sunt frecvent întâlnite cazuri de atragere neîntemeiată la răspundere penală a persoanelor a căror acțiuni, în virtutea lipsei de însemnătate, nu prezentau un careva pericol social.

Concluzii. Punerea sub învinuire trebuie deosebită, în primul rând, de acțiunile procesuale care marchează și scot în evidență apariția bănuielii privind comiterea infracțiunii, ele având caracter pregătitor în privința formării învinuirii, cum ar fi, de exemplu, pornirea urmăririi penale în privința unei persoane concrete. În al doilea rând, punerea sub învinuire trebuie delimitată de funcția de urmărire penală și de cea a învinuirii, ele reprezentând activitatea generală pe segmentul pregătirii și susținerii învinuirii. Și în sfârșit, în cel de-al treilea rând, punerea sub învinuire nu trebuie confundată cu formarea învinuirii finale – întocmirea rechizitoriului (actul de învinuire). Învinuirea inițială (primară) poate coincide, uneori, cu învinuirea finală, în cazurile când punerea sub învinuire este lipsă în calitate de instituție procesual-penală separată. Aceasta poate avea loc în cazul primirii cererii părții vătămate în cauzele de acuzare privată.

Apariția temeurilor pentru înaintarea învinuirii determină acel moment al cercetărilor când este necesar de a emite ordonanța de punere a persoanei sub învinuire. Graba inutilă poate duce la netemeinicia ei, iar reținerea nejustificată în emiterea ei lezează dreptul la apărare. Persoana are, practic, poziția de învinuit, însă nu beneficiază de drepturile corespunzătoare. Din acest motiv, menționăm că în cazurile în care persoana este bănuită de comiterea mai multor infracțiuni, este necesar de a

emite o ordonanță privind punerea ei sub învinuire chiar și atunci când va fi dovedită comiterea măcar a uneia dintre aceste fapte.

Referințe bibliografice

1. Dolea Igor, Roman Dumitru, Vizdoagă Tatiana, Sedlețchi Iurie, Cerbu Adrian, Ursu Sergiu. Drept procesual penal. Ed. Cartea Juridică. Chișinău, 2009.
2. Gheorghită Mihail. Tratat de metodică criminalistică. CEP USM. Chișinău, 2015.
3. Stancu Emilian. Tratat de criminalistică. Ed. Universul Juridic. București, 2007.
4. Александров А. И. Основания для привлечения лица в качестве обвиняемого. // Уголовный процесс России. Особенная часть. / Под редакцией В. З. Лукашевича. СПб, 2005.
5. Безлепкин Б. Т. Уголовный процесс России. М., 2000.
6. Божьев В. П. Предъявление обвинения и допрос обвиняемого. // Уголовное право. 2001, №2.
7. Громов А. Н. Уголовный процесс России. М., 1998.
8. Дубинский А. Я., Сербулов В. А. Привлечение в качестве обвиняемого. Киев, 1989.
9. Еникеев З. Д. Уголовное преследование. Учебное пособие. Уфа, 2000.
10. Ефимичев С. П. Предварительное расследование и его роль в реализации уголовной ответственности. Автореферат диссертации доктора юридических наук. Л., 1987.
11. Жогин Н. В., Фаткуллин Ф. Н. Предварительное следствие. М., 1965.
12. Карнеева Л. М. Привлечение к уголовной ответственности. Законность и обоснованность. М., 1971.
13. Ковалев В. М. Привлечение в качестве обвиняемого и его соотношение с привлечением к уголовной ответственности. // Проблемы уголовной ответственности и наказания. / Сборник научных трудов. Рязань, Рязанская Высшая Школа МВД СССР, 1987.
14. Комментарий к УПК РФ. / Под редакцией А. В. Смирнова. СПб, 2003.
15. Ксензов А. Н. Информационная обоснованность процессуальных решений следователя. Диссертация кандидата юридических наук. СПб, 2001.
16. Кудова Э. Ф. Привлечение в качестве обвиняемого, предъявление обвинения, допрос обвиняемого. // Уголовный процесс. Под редакцией И. Л. Петрухина. М., 2001.
17. Обороин Д. Е. Привлечение в качестве обвиняемого в российском уголовном процессе. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. СПб, 2005.
18. Орлова А. А. Процессуальный порядок привлечения в качестве обвиняемого. // Уголовный процесс. Сборник учебных пособий. Выпуск 2. М., 2002.
19. Панькина И. Ю. Реализация принципа презумпции невиновности на досудебных стадиях уголовного процесса. Автореферат диссертации кандидата юридических наук. Калининград, 2001.
20. Рыжаков А. П. Уголовный процесс. М., 2003.
21. Рыжаков А. П. Постатейный комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу РФ. 4-е издание, измененное и дополненное. М., 2004.